

наприклад «видатним державним діячем України». Нагадаємо, що Помпея почали називати Магном ще за життя коли йому ледве виповнилось двадцять років і, до речі, таких історичних прикладів маємо безліч. Безперечно особистістю не народжуються, нею можна лише стати, питання лише в тому чи діждемось ми свої Великих особистостей, що своїми діями та творіннями прославили б себе і свій народ. Проте, це питання вже давно перейшло в категорію риторичних і не потребує відповіді в усякому разі на цих сторінках.

Підсумовуючи викладений матеріал, зробимо деякі висновки. Названі нами в цій публікації методологічні проблеми, що виникають в процесі дослідження феномена «видатна особистість» не є вичерпними. Природно, що багатогранність особистості викликає до себе інтерес інших особистостей, адже пізнавати самих себе ми будемо доти доки називатимемось людьми, а це в свою чергу створює прекрасну перспективу для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Саракун Л., Драпогуз В. Космополітичні світоглядні ідеї у гуманітарній картині світу // Вісник львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. – 2017. – Вип.11. – С.105–110.
2. Категоренко О. До проблем методології аналізу процесів політичної модернізації // Наукові записки / Збірник – К.: ППІЕНД, 2003. – 364 с. / Сер. «Політологія і етнологія». – Вип.24.
3. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. 2-е испр. доп. изд. Т.1. – М.: «Мысль», 1977. – 567 с.
4. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – 3-є вид., перероб і доп. – ВД «Професіонал», 2005.
5. Філософія та політологія у структурі сучасного соціогуманітарного знання: монографія / А. С. Конверський, В. А. Бугров, С. В. Руденко та ін.; за заг. ред. Чл.-кор. НАН України, проф. А. С. Конверського. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 319 с.
6. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хомі. – Львів: «Новий світ–2000», 2016. – Т.1. – 516 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За редакцією Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доповнене і перероблене. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

References

1. Sarakun L., Drapoguz V. Kosmopolitychni svitogljadni ideji u humanitarnij kartyni svitu // Visnyk l'vivs'kogo universytetu. Serija filos.-politolog. studii'. – 2017. – Vyp.11. – S.105–110.
2. Kategorenko O. Do problem metodologii' analizu procesiv politychnoi' modernizacii' // Naukovi zapysky / Zbirnyk – K.: PPIEND, 2003. – 364 s. / Ser. «Politologija i etnologija». – Vyp.24.
3. Bjekon F. Sochinenija v dvuh tomah. 2-e ispr. dop. izd. T.1. – M.: «Mysl'», 1977. – 567 s.
4. Koval'chuk V. V., Moi'sejev L. M. Osnovy naukovykh doslidzhen': Navchal'nyj posibnyk. – 3-je vyd., pererob i dop. – VD «Profesional», 2005.
5. Filosofija ta politologija u strukturi suchasnogo sociogumanitarnogo znanja: monografija / A. Je. Konvers'kyj, V. A. Bugrov, S. V. Rudenko ta in.; za zag. red. Chl.-kor. NAN Ukrai'ny, prof. A. Je. Konvers'kogo. – K.: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyi'vs'kyj universytet», 2011. – 319 s.
6. Politychna dumka XX – pochatku XXI stolit': metodologichnyj i doktrynal'nyj pidhody: pidruchnyk: u 2-h t. / za zag. red. N. M. Homy. – L'viv: «Novyj svit–2000», 2016. – T.1. – 516 s.
7. Politytologichnyj encyklopedychnyj slovnyk / Uporjadnyk V. P. Gorbatenko; Za redakcijeju Ju. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Gorbatenka. – 2-e vyd., dopovnene i pereroblene. – K.: Geneva, 2004. – 736 s.

*Kozma V. V., candidate of political sciences, associate professor
Doctoral student of the Department of Political Science,
National Pedagogical Drahomanov University (Ukraine, Kiev),
kozma_v@meta.ua*

Methodological aspects of the study of personality as a subject of historical and political process

Some methodological problems that arise in the process of studying the phenomenon of "prominent personality" are considered. The importance of applying different levels of methodology as a certain coordinate system is emphasized, which, in the author's opinion, creates an opportunity to explore the personality, including in the historical and political spectrum, while establishing links with other social sciences, the subject of study of which is the indicated phenomenon.

Keywords: methodology, methods, personality, phenomenon, historical-political process.

УДК 327:141

Лепська Н. В.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
політології, докторант кафедри політології,
Запорізький національний університет
(Україна, Запоріжжя), lepskanv@gmail.com

КОНЦЕПТ «СИЛА» В ОСМИСЛЕННІ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Досліджено концепт «сили», що розглядається з точки зору його субстанційності в розумінні сутності суверенних геополітичних процесів сьогоденного світу. Придлено увагу аналізу полісемантичності концепту «сила». Однією з причин ускладнення проблемного поля у дослідженні «сили» вказано мовно-семантичний трансфер під час перекладу та тлумачення концептів «влада» та «сила». Наголошено, що внаслідок змістового урізноманітнення сегментів сучасного геополітичного простору та його багатомірності, «сила» репрезентується як атрибуція сучасних геополітичних зрушень, процесів розподілу й перерозподілу сфер контролю та впливу на кожному з рівнів геопростору. Звернуто увагу на поступовому обмеженні практичних можливостей теорії «м'якої» та «розумної» сили виявляти та пояснювати специфіку сучасної геополітичної діяльності провідних суб'єктів геополітики. У підсумку доведено необхідність оновлення концептуального змісту «сили» з використанням комплементарного підходу у зв'язку з динамічними змінами сьогоденної кон'юнктури геополітичного простору.

Ключові слова: сила, геополітика, геополітичний процес, геополітичний простір, геополітичний статус держави, «м'яка сила», «розумна сила», комплементарний підхід, комплементарність сили.

Швидкоплинна динаміка змін в архітектурі сучасного світоустрою засвідчує їх безпрецедентну часово-просторову масштабність, неймовірну важко-прогнозованість, та, вочевидь, багато в чому незворотність. Багаторівневі взаємодії численних суб'єктів геополітичних процесів (передусім держав), кожний з яких має певний статус, власні інтереси та свою візію майбутніх перспектив глобального розвитку, ускладнюють відпрацювання універсальних норм міжнародного життєустрою. Ціннісні засади сьогоденного існування більш ніж двох сотень держав світу та їх орієнтирів подальшого поступу практично унеможливають глобальний консенсус, який радше є одвічною мрією. Ця проблематика багатоаспектно опрацьовувалася в царині суспільствознавчих, зокрема й політичних, наук, проте реальне життя увесь час вимагало її «доопрацювання». Більш доцільним, на думку багатьох теоретиків та політиків, виявлялося вибудовування світу з позицій його силового компоненту, адже сила має в певному сенсі свої матеріальні атрибуції, які є більш «зручними» та «зрозумілішими» в плані практичного застосування та швидкого досягнення результатів у найближчій перспективі на відміну від дещо умоглядної глобальної гармонії, якої світ майже не знав (за винятком близько

300 років протягом всієї історії людства, які, за підрахунками вчених, світу вдалося прожити без війн).

Наукова думка протягом тривалого часу свого розвитку запропонувала широкий спектр теоретико-методологічних підходів стосовно дефініції сили та споріднених з нею понять «влада», «могутність», «міць» тощо. Проблематика «сили» стала предметом наукового пошуку доволі широкої спільноти вчених, насамперед зарубіжних (Х. Арендт, З. Бжезинський, І. Валерстайн, Дж. Галларотті, Р. Кеохейн, Г. Кіссінджер, Г. Моргентау, Дж. Най, К. Норр, Дж. Стоссінджер, К. Уолтц та інші). Теоретичний доробок вітчизняних дослідників набагато менш потужний, і серед інших відзначимо передусім напрацювання М. Капітоненка. Вказані науковці розглядали «силу» в контексті або теорії міжнародних відносин, або загалом світової політики. Разом з тим силовий компонент власне геополітичних процесів є фокусом уваги доволі незначної кількості ґрунтовних наукових розвідок. Це пояснюється і котраверсійністю проблематики сили на макрорівні політики, і суттєвою трудомісткістю подібних досліджень, і часто-густо їх заідеологізованістю та певним пієтетом перед «гуру» теорії світової політики, які є фактично засновниками «наукової моди» і перевершити їх у цьому напрямі вартує дослідникам чималих репутаційних ризиків. Тож окремо геополітичний компонент сили детального вивчення не знайшов (хоча, безумовно, дослідницька оптика геополітики та теорії міжнародних відносин в певних аспектах схожа). Тому категорія «сили» вартує більш ґрунтовної наукової рефлексії саме з огляду на її геополітичне навантаження.

Проблема ускладнюється ще й відсутністю наукової конвенційності щодо пари семантично споріднених концептів «сила» та «влада». До того ж це проблемне поле у вітчизняній науці (та й загалом пострадянській) розширилося ще й внаслідок введення в наш науковий дискурс категорій, дещо некоректно перекладених з іноземних мов, передусім з англійської. Скоріш за все, не завжди вдалося знайти відповідний еквівалент до понять, що вживалися західними дослідниками. Тож, після перекладу пропонувалися більш звичні та усталені для пострадянської наукової аудиторії терміни, які, однак, вже певним чином втрачали первісний семантичний зміст, набуваючи інших герменевтичних нюансів. Така історія, вочевидь, сталася і з поняттям «сила» як результат перекладу з англійської «power». Адже існує кілька варіантів перекладу цього слова. Зауважимо принаймні такі загальновідомі значення «power» як «влада», «міць», «держава», «сила», «здатність», «право», «енергія». Навіть ця низка дефініцій демонструє їх суттєву смислову гетерогенність. Тому, коли читаємо у першоджерелах західних авторів «power», а потім посилання на них у вітчизняних з перекладом «сила» або «влада» як взаємозамінюваних, замислюємося, про що саме йдеться.

Отже, метою статті є дослідження концепту «сила» з точки зору його субстанційності та полісемантичності в розумінні сутності суперечливих геополітичних процесів сьогоденного світу.

До речі, відомо, ще у «Геогонії» давньогрецький поет Гесіод (VIII – IX ст. до н.е.), розповідаючи міф про Прометея, згадував про двох виконавців волі Зевса – Силу («Біа») та Владу («Кратос»), які мусили схопити

зловмисника-викрадача вогню з Олімпу, доставити його на край землі у країну скіфів до скель Кавказу і там прикувати ланцюгами. Між іншим, Гесіод вказує на різний характер та ролі слуг Зевса: сувора Влада надавала накази мовчазній Силі, спостерігаючи, як та підкорювалася її волі та смиренно виконувала непрості фізичні розпорядження. Тож, Влада є волюнтаристською за своїм функціонально-статусним призначенням, а Сила – її підкореною та інструментальною.

На нашу думку, зважаючи на специфіку сьогоденної політичної, культурної та історичної детермінації мовної картини світу політики, відбувся певний мовно-семантичний трансфер під час перекладу та тлумачення концептів «влада» та «сила». Утім, це ще більше актуалізує подальші дослідження феномену «сили», надаючи йому науковій евристичності та аналітичній перспективності саме в геополітиці.

У повсякденному слововжитку «сила» розуміється зазвичай в контексті її застосування як примусового ресурсу чи засобу спротиву у суперництві певних суб'єктів. У цьому аспекті поняття «сила» є субстанційним майже в усіх концепціях теорії міжнародних відносин, і найчастіше воно визначалося саме через військовий компонент сили, ототожнювалося зі зброєю, військовою технікою, армією тощо. Між тим категорія «сили» є надзвичайно складною у своїй операціоналізації. Як влучно зауважує британський дослідник М. Паллавер, посилаючись на Г. Поджі, силу набагато простіше застосувати, аніж надати їй чітке визначення [1, р. 30]. Більше того, полісемантичність «сили» як найкраще виявляється передусім у розумінні сутності сучасних геополітичних процесах, адже тут вона репрезентується як провідний інструмент розподілу й перерозподілу сфер владного контролю та впливу в багатовимірному геополітичному просторі між глобальними акторами – учасниками геополітичних ігор різного штибу.

Специфіка сучасної геополітики визначається стрімкою динамікою змістовного урізноманітнення сегментів геополітичного простору, де статусно-рольова конкуренція провідних геополітичних акторів, насамперед держав, спричиняє такі синергетичні ефекти, що засвідчують наразі нову пост-Вестфальську геополітичну епоху з якісно новою моделлю балансу сил. Якщо класична геополітика к. XIX – сер. XX ст. стверджувала, що у формуванні зовнішніх інтересів держави та її зовнішньополітичної стратегії першочергову (а в деяких теоріях й навіть фатальну) роль відіграють географічне положення держави і володіння нею великими територіальними просторами, то з сучасної точки зору геополітичні процеси детерміновані не тільки (навіть і не стільки) територіально-географічними чинниками. Наразі геополітичний простір репрезентований багатовимірними просторовими комунікаціями, якими не обов'язково саме володіти, а достатньо їх контролювати, впливати на них або, навіть, відпрацювати норми їх організації та функціонування, яких мають додержуватися усі інші. Тож геополітичний простір, що первісно розумівся як територія, в сучасній геополітиці значно розширюється за рахунок виокремлення повітряного, космічного, економічного, інформаційно-кібернетичного, інформаційно-ідеологічного, нормативного, культурного, медійного, когнітивного тощо

середовищ, що дозволяє більш детально аналізувати геополітичний статус держав у світовій архітектурі, комплексно розуміти сутність геополітичних зрушень та виважено приймати прогностично обґрунтовані геополітичні рішення.

Зважаючи на багатомірність сучасного геополітичного простору, цілком природно, більше того й необхідно, що геополітичні актори намагаються зміцнити свою потужність не тільки за рахунок звичної військової сили (яка сьогодні безумовно не втрачає свого значення, однак вже не є такою безальтернативною як за часів функціонування Вестфальської моделі світоустрою), а й інших силових ресурсів. Дуже «по-сучасному» сприймається думка Гегеля: «Сила країни полягає не в кількості її мешканців і солдат, не в родючості землі і не у розмірах території, а у тому, як засобом розумного поєднання частин у єдину державну владу усе це використовується задля реалізації великої мети – спільного захисту» [2, с. 104]. Безперечно, військова сила (військовий примус, насилля) незамінна для захоплення територій і підтримання влади над ними. Не дивно, що у західній геополітиці в минулому столітті було запропоновано навіть чимало формул щодо визначення показників військової сили. Приміром, у 70-х роках був введений так званий індекс CINC (Composite Index of National Capability) [3], який застосовувався для розрахунку військової сили будь-якої держави «X»:

$$CINC_x = \frac{TPR_x + UPR_x + ISR_x + ECR_x + MPR_x + MER_x}{6}$$

де враховуються шість параметрів:

1. TPR = total population ratio (чисельність населення держави);
2. UPR = urban population ratio (чисельність міського населення);
3. ISR = iron and steel production ratio (виробництво чавуну та сталі);
4. ECR = energy consumption ratio (споживання енергоресурсів);
5. MPR = military personnel ratio (чисельність збройних сил);
6. MER = military expenditure ratio (обсяг військових витрат).

Очевидно, власне самі показники (їх використання) мають своє логічне обґрунтування. Однак, на нашу думку, є певні сумніви щодо коректності підсумовування між собою таких різномірних показників, як чисельність населення, що визначається кількістю людей, та обсяг військових витрат, що виражений в грошовому еквіваленті, або виробництво чавуну та сталі в тонах. Можливо, якщо просто відсторонитися від таких скептичних зауважень та брати до уваги лише математичні обчислення, ми дійсно отримаємо певний кількісний показник військової сили держави, але його верифікація доволі сумнівна.

За сучасних умов трансформації та розширення геополітичного простору і, як наслідок, ускладнення геополітичних процесів, володіння тільки військовою силою значно обмежує ступінь геополітичної суб'єктності того чи іншого актора, тому відпрацювання успішної геостратегії вимагає від нього активного залучення й інших силових ресурсів відповідно до

специфіки інших рівнів геополітичного простору. Б. Шапталов цілком слушно наголошує, що не можна розуміти силу одномірно, у вигляді грубих мілітаристських м'язів, адже сила різноманітна у своїх проявах, і економічна сила, сила культури та ідеології не менш потужні, ніж сила зброї [4, с. 3]. Тож міць та загальна сила держави наразі визначається не тільки військовою силою, а й фінансовою, нормативною, інформаційною, ідеологічною, медійною, когнітивною тощо. Вони мають ненасильницький (як в традиційному військово-примусовому аспекті) характер, проте їх використання (або окремо, або будь-яких комбінацій) за певних умов може забезпечити державі топ-позиції щодо геополітичної конкурентоспроможності в процесі розподілу, перерозподілу та освоєння сфер впливу.

Концептуально така конструктивна трансформація концепту сили держави була обґрунтована американським дослідником Джозефом Наєм у 90-х роках ХХ ст., який став загальновідомим завдяки своїй теорії «soft power» (у перекладі пропонуються варіанти «м'яка сила», «м'яка влада», «м'яка міць», «гнучка сила», «м'який вплив» – знову ж таки, маємо приклад мовно-семантичного трансферу досліджуваних нами понять). За виразом Дж. Най, м'яка сила забезпечує «спонуку інших хотіти результатів, яких ви бажаєте отримати» [5, с. 30]. Дж. Най не відмовляється від традиційних проявів сили («hard power» – «жорсткої сили»), він наполягає на неймовірній результативності використання державами у своїй зовнішній політиці культурних, ідеологічних, інформаційних, психологічних та інших переваг, які додають їм унікальної привабливості, авторитетності, а отже й лідерства на світовій арені. Що особливо важливо – використання такої сили цілком є легітимним, оскільки суспільство, на яке вона розрахована, схвально її сприймає, часто не помічаючи її нещирий та певний маніпулятивний ефект. Ресурси, які є провідними для м'якої сили держави, – це цінності, які вона сповідує, це її місія у світі, який вона намагається захистити від будь-яких загроз та небезпек, це врешті-решт масований культурно-цивілізаційний вплив. Дж. Най розробив свою теорію передусім для США як обґрунтування зміни їх геополітичної стратегії у досягненні глобального лідерства. Однак цілком природно, що теорію м'якої сили успішно інструменталізували й інші країни з конкретними геополітичними амбіціями, яким не байдужа їхня роль у світових процесах.

Надалі Дж. Най, відмовляючись від ігнорування силового примусу та протиставлення його ненасильницьким методам, пропонує комбінований варіант – «smart power» («розумна сила») як найбільш оптимальний і доцільний в геополітиці держави. Вочевидь, розрахунки цього різновиду сили є більш трудомісткими порівняно з визначенням військової сили. Тим не менш спроби у цьому напрямі теж робилися. Так, К. Свіні ще у 1995 р. розробив так званий композитний індекс жорсткої та м'якої сили, який фактично поєднував індекс CINC з такими показниками м'якої сили держави, як чисельність іноземних студентів, що навчаються в ній, обсяг туристичного потоку до даної країни, число патентів на винаходи, кількість телевізійних і радіоприймачів, телефонів. Сьогодні до цих розрахунків можна було б додати й інші параметри, як-от кількість

інтернет–користувачів в країні, кількість культурних заходів та кількість інформаційного продукту, орієнтованих на іноземну цільову аудиторію тощо.

Теорія «м'якої сили» та «розумної сили» й досі має широке кола апологетів і, ймовірно, наукових розробок на кшталт Дж. Ная з к. XX ст. до сьогодні немає. Однак, очевидно, що ця теорія на практиці вже не справляється з наданням обґрунтованих відповідей на сучасні геополітичні виклики. Так, у США протягом 2009–2012 рр. за безпосереднім супроводом Х. Клінтон і її радника А. Росса ідеї «м'якої» та «розумної» сили, спрямовані на залучення зарубіжної аудиторії до американських цінностей та культури, були фактично визначені імперативними в Національній стратегії розвитку публічної дипломатії США, передусім цифрової дипломатії. Разом з тим, услід за США ці технології стали успішно впроваджуватися не тільки в демократичних країнах. Приміром, ІДІЛ у 2014 р. активно використовувала технології цифрової дипломатії проти США, зокрема на платформі Twitter. Тому американські експерти протягом 2013–2015 рр. ґрунтовно оновили модель своєї публічної дипломатії, яку назвали «діалоговою пропагандою» або «стратегічною комунікацією». Особливістю такої оновленої моделі інформаційної взаємодії є таргетоване донесення позицій до цільових аудиторій і здійснення контрпропаганди у відповідь на заяви опонентів. Тепер не залучення до американських цінностей є завданням дипломатичної комунікації, а попереднє вивчення потреб, очікувань, думок і т. ін., що надходять з боку цільової аудиторії протилежної сторони, та відповідна корекція іміджу США в очах її суспільства, діалог як з симпатиками США, так і з тими, хто негативно до них налаштований. Таким чином, технології діалогової пропаганди наразі ефективно пристосували публічну дипломатію США до умов відкритої інформаційної війни [6]. Тож, «контент» силового потенціалу держави, його ресурсоємність та масштабність цілком залежать від геополітичної кон'юнктури, і власне сам концепт «сила» теж є динамічним, оскільки вербалізує сформовану на даний момент часу геополітичну картину світу, семантично фіксує зміни моделей взаємодії суб'єктів геополітичного процесу, ментально відображує специфіку досвіду геополітичної діяльності певної держави, національно–культурної спільноти тощо.

На нашу думку, принагідним може стати комплементарний підхід у розробці концепції сили, адже військові засоби хоча і не втрачають своєї актуальності, однак, набуваючи кардинальних технічних новацій, доповнюються й іншими формами силових ресурсів, тим самим утворюючи складноструктуровану комбінаторну силу. Комплементарність (від сл. Complementary) – це відповідність, взаємодоповнюваність, взаємодія, гармонія. У загальному сенсі це філософське поняття, за допомогою якого різні, навіть протилежні, теорії, явища, думки, сутності тощо можна представити у вигляді несуперечливої моделі, де кожний елемент органічно доповнює інший і узгоджений з ним. Комплементарний підхід, починаючи з фізика Н. Бора, був успішно розвинутий й у інших науках, зокрема в когнітології, економіці, педагогіці тощо.

Комплементарність має високу перспективність, на наш погляд, і у геополітиці, зокрема у дослідженні сили,

зважаючи на безперервний розвиток геополітичного простору, ускладнення його структурно–функціональної організації, появу нових акторів геополітики та розширення спектру технологій, що використовуються ними у жорсткій геополітичній конкуренції. Тому вироблення комплементарної геополітичної стратегії є наразі одним з ефективних засобів досягнення державою (оскільки держава є все ж таки провідним геополітичним актором) реальної геополітичної суб'єктності. І в цьому контексті сила держави має саме комплементарний характер, оскільки структурно її утворюють певна кількість компонентів – комплементів, які є конгруентними по відношенню один до одного, тобто адекватно поєднуючись, вони максимально забезпечують синергію, «міць сили» держави. Причому, кожний з комплементів сили доцільно розглядати у цілісності з іншими; якщо один з комплементів має більші можливості та ресурси (тобто є комплементом), то він тим самим утворює гармонічну цілісність загальної сили з іншими комплементами, функціонально та ресурсно їх доповнюючи; перетворення та трансформація одного з комплементів дзеркально відбивається й на інших комплементах сили, що спричиняє сутнісну зміну її цілісності. Тож чим вищим є ступінь комплементарності сили держави, тим вищими є її геополітичний статус та суб'єктність у світових процесах.

На наш погляд, комплементарність сили також може проявлятися окрім внутрішньої взаємодоповнюваності на рівні конкретної держави й на більш високому глобальному рівні. Сутність цієї тези полягає в тому, що кожна з держав, маючи певний силовий потенціал, є складовою – комплементом – глобальної системи світоустрою, характерною ознакою якої є наявність тієї чи іншої моделі балансу сил залежно від геополітичної кон'юнктури. Традиційно світоустрій розглядають як ієрархізований за принципами жорсткої асиметричної конкуренції, боротьби за виживання, проте комплементарний підхід передбачає іншу архітектуру суб'єктної організації геополітичного простору, яка побудована на умовах домовленостей та партнерських відносин між державами, взаємовигідних для кожної з них, і конкуренція тут виступає як мотиватор загального світового розвитку. У такому випадку преференції від геополітичного співробітництва отримують усі учасники світового процесу. Це значно мінімізує кількість ситуацій глобального ризику, спрямовує динаміку глобальних процесів у конструктивне русло співробітництва на рівні вертикальних та горизонтальних геополітичних інтеграцій. Тож сила кожної держави є комплементарною за тими чи іншими параметрами по відношенню до сили іншої держави. На перший погляд така комплементарність сили в макрогеополітичному сенсі може здаватися недосяжною, проте рано чи пізно світ прийде саме до такого розуміння, адже глобальні виклики дедалі більше змушують уряди країн солідаризуватися навколо вироблення спільного порядку денного світового поступу, спільних рішень і програм дій. До речі, певні ознаки такого процесу вже зараз спостерігаються на рівні регіональної інтеграції.

На нашу думку, дослідження сили за комплементарним підходом має наукову евристичність, що є предметом наших наступних наукових розвідок.

Таким чином, багатомірність сучасного геополітичного простору спричинила суттєві корективи щодо розуміння сили як одного з найважливіших індикаторів геополітичної потужності як державних, так і недержавних акторів. Стереотипне уявлення сили у її військовому аспекті вже не в змозі пояснити занадто складні реалії поствестфальського світу, який є вкрай динамічним, невірноваженими та суперечливим. Нинішня модель світоустрою є настільки чутливою до будь-якого, здавалося б непомітного на перший погляд, торкання, що реакція у вигляді втручання лише грубої військової сили може призвести до карколомних геополітичних зрушень. Тому саме диверсифікація застосування сили у бік її невійськових компонентів та комплементарності їх складу надає можливість значно розширити спектр інструментарію у подоланні руйнівних наслідків сучасних геополітичних процесів.

Список використаних джерел

1. Pallaver Matteo. Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart / Matteo Pallaver / A thesis submitted to the Department of International Relations of the London School of Economics for the degree of Master of Philosophy. – London, October 2011. – 147 p.
2. Гегель. Политические произведения. – М.: «Наука», 1978. – 436 с.
3. Singer J. David etc. Capability Distribution, and Major Power War, 1825–1965 // Peace, War, and Numbers / ed. By Bruce M. Russett. – Beverly Hills: Sage, 1972. – P.19–48.
4. Шапталов Б. Н. Феномен государственного лидерства: экспансия в мировой истории / Б. Н. Шапталов. – М.:Крафт+, 2008. – 656 с.
5. Най Дж. Гибкая власть: как добиться успеха в мировой политике / Дж. Най. – Новосибирск, 2006. – 221 с.
6. Цветкова Н. Публичная дипломатия США: от «мягкой силы» к «диалоговой пропаганде» / Наталья Цветкова // Международные процессы. – 2015. – №3. – С.121–133.

References

1. Pallaver Matteo. Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart / Matteo Pallaver / A thesis submitted to the Department of International Relations of the London School of Economics for the degree of Master of Philosophy. – London, October 2011. – 147 p.
2. Hehel'. Politycheskye proizvedeniya. – M.: «Nauka», 1978. – 436 s.
3. Singer J. David etc. Capability Distribution, and Major Power War, 1825–1965 // Peace, War, and Numbers / ed. By Bruce M. Russett. – Beverly Hills: Sage, 1972. – P.19–48.
4. Shaptalov B. N. Fenomen gosudarstvennogo liderstva: jekspansija v mirovoj istorii / B. N. Shaptalov. – M.:Kraft+, 2008. – 656 s.
5. Naj Dzh. Gибкая vlast': kak dobit'sja uspeha v mirovoj politike / Dzh. Naj. – Novosibirsk, 2006. – 221 s.
6. Cvetkova N. Publichnaja diplomatija SShA: ot «mjagkoj sily» k «dialogovoj propagande» / Natal'ja Cvetkova // Mezhdunarodnye processy. – 2015. – №3. – S.121–133.

Lepska N. V., PhD in political science, associate professor of the political science department, the doctoral student of Zaporizhzhia National University (Ukraine, Zaporizhzhia), lepskanv@gmail.com

The concept of «power» in comprehension of modern geopolitical processes

The article is devoted to the study of the concept of «power», which is considered in terms of its substantiality in understanding the essence of the contradictory geopolitical processes of the present world. Attention is paid to the analysis of the polysemantic concept of the «power». One of the reasons for the complication of the problem field in the study of «power» is a linguistic-semantic transfer during the translation and interpretation of the concepts of «power» and «force». It is stressed that due to the meaningful diversification of segments of modern geopolitical space and its multidimensional nature, «power» is represented as attribution of modern geopolitical changes, processes of distribution and redistribution of areas of control and influence at each of the levels of geospatial. The attention is paid to the gradual limitation of the practical possibilities of the theory of «soft» and «smart» power to identify and explain the specifics of the current geopolitical activity of leading

geopolitical actors. As a result, the need to update the conceptual content of «power» with the use of a complementary approach in connection with the dynamic changes in the current state of geopolitical space has been proved.

Keywords: power, geopolitics, geopolitical process, geopolitical space, geopolitical status of the state, «soft power», «smart power», complementary approach, complementarity of power.

* * *

УДК 323.2

Іщейкін К. Є.,
народний депутат України
(Київ, Україна), vppp.idp@gmail.com

КЛАСИФІКАЦІЯ МОДЕЛЕЙ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ

Розглянуто значення бюджету участі в контексті сучасних учасницьких практик та реформування державного управління. Запропоновано авторську класифікацію його моделей за такими критеріями як: походження (новозеландська, бразильська та північноамериканська); за масштабом (сублокальна, місцева (муниципальна), регіональна, загальнонаціональна); за ініціаторами (ініційована зверху або знизу); за колом учасників (відкрита або представницька); за ступенем формалізації (формалізована або частково формалізована).

Ключові слова: бюджет участі, участь, місцеве самоврядування, демократія, державне управління.

Протягом останніх десятиліть з'явилася низка методів та інструментів для залучення громадян до процесу прийняття рішень та надання публічних послуг. Серед них особливе місце займає бюджет участі (БУ) з огляду на його інклюзивний потенціал та важливість бюджетних питань у розподілі публічних ресурсів. Як зазначав відомий дослідник бюджетів Дж. Хан, «бюджет може розглядатися громадянами як уряд в мініатюрі» [4, р. 93].

Участь громадян у найбільш загальній формі можна визначити як ефективну та інформовану можливість громадян впливати на вибір і поведінку представників органів публічної влади. За такого підходу інтенсивність та якість участі залежить від ролі громадянина та ступеня його впливу на процес прийняття публічних рішень. У політології участь громадян проявляється у трьох основних аспектах: політичному, соціальному та адміністративному.

З точки зору політики участь розглядається як цінність сама по собі, що може сприяти оновленню системи державного управління у зв'язку з кризою представницької демократії. У цьому розумінні участь може тлумачитися як інструмент, здатний активізувати колективну діяльність громадян, здатну протидіяти розчаруванню у демократичних інститутах. Як результат традиційні форми представництва поступово протиставляються участі та обговоренню. Основна ідея полягає у тому, що система управління, заснована на пошуку нових колективних методів прийняття рішень, спроможна повернути демократії її справжнє значення.

Соціальний аспект проявляється у тому, що участь розглядається як інструмент, що зміцнює згуртованість соціуму, долаючи зростаюче відчуття незадоволення та відчуження, характерне для більшості громадян у демократичних країнах. З часом ступінь ідентичності серед членів громади зростає, що створює сприятливі умови для розбудови соціального капіталу, посилення демократичного управління та зростання громадянського самоусвідомлення [11, р. 13].